

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ สำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา*

A MODEL OF RESPONSIBILITY CHARACTERISTIC STUDENT DEVELOPMENT BASED ON BUDDHISM FOR THE MORAL TEACHING MONK IN SCHOOL OF SANGHA ADMINISTRATION OF SONGKHLA PROVINCE

พระครูบุญญาพิศาล (วิชาญชัย กตปุณโญ)*, ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่, พระครูสุเมธปริยัติคุณ (สุเมธ สุเมธโอ)

Phrakhru Punyaphisan (Wichanchai Katpunyo)*, Teeraphong Somkhaoyai, Phrakhru Sumetpariyattikhun (Sumet Sumetho)

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: wichanchai9955@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ 3) นำเสนอรูปแบบฯ และ 4) ประเมินรูปแบบฯ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก และเชิงคุณภาพเป็นงานสนับสนุน กลุ่มตัวอย่าง/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ 17 รูป/คน ผู้เชี่ยวชาญ 5 รูป/คน ผู้ร่วมสัมมนา 9 รูป/คน และครูพระสอนศีลธรรม 35 รูป เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบ แบบประเมินความรู้ และความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน และสถิติทดสอบ t-test และกรอบวิเคราะห์ SOAR ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับดี มีจุดแข็งด้านนโยบาย การมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และบทบาทของพระพุทธรศาสนา ส่วนโอกาสมาจากการใช้เทคโนโลยีและการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจริง 2) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย หลักการ 3 ด้าน คือ การบูรณาการธรรมะกับชีวิตจริง การพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน มี 5 องค์ประกอบ 5 ขั้นตอนต่อเนื่อง ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ ฝึกปฏิบัติ สะท้อนผล ติดตามและประเมิน 3) ผลการนำเสนอ พบว่า ผู้เข้าร่วมมีคะแนนความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และมีความพึงพอใจในระดับมาก โดยเห็นว่ามีค่าสำคัญในการนำไปใช้พัฒนาคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบของผู้เรียนได้ และ 4) ผลการประเมินรูปแบบ พบว่า มีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.87) ความเป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94) และความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94) อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่ารูปแบบสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะความรับผิดชอบของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, คุณลักษณะผู้เรียน, ความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ, พระสอนศีลธรรม

Abstract

This research aimed to: 1) Study the current state of student character development in responsibility in schools under the jurisdiction of Songkhla Province, 2) Develop a model for student character development based on the Buddhist approach, 3) Present the developed model, and

4) Evaluate the model. A mixed methods approach was employed, using quantitative methods as the primary design, supported by qualitative data. The key informants included 17 interviewees, five experts in in-depth interviews, 9 participants in expert seminars, and 35 Dhamma schoolteachers (monks) involved in model evaluation. The research instruments structured interviews, knowledge tests, satisfaction questionnaires, and model evaluation forms. Data were analyzed using descriptive statistics, t-tests, and the SOAR framework (Strengths, Opportunities, Aspirations, and Results). The findings revealed that: 1) The current state of responsibility development was at a reasonable level. Key strengths included school policies, family and school collaboration, and the influential role of Buddhism. Opportunities for improvement included the use of technology and experiential learning activities. 2) The developed model was based on three core principles: integrating Dhamma into daily life, progressive development, and multi-stakeholder participation. The model comprised five continuous steps: awareness-building, practice, reflection, follow-up, and evaluation. 3) The model showed a statistically significant increase in participants' knowledge scores, along with a high level of satisfaction. Participants affirmed its importance and practical value in cultivating student responsibility. and 4) The model evaluation indicated high levels of suitability ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.87), usefulness ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94), and feasibility ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94), demonstrating that the model can be effectively and sustainably applied to develop students' sense of responsibility.

Keywords: Development Model, Student Character, Buddhist-Based Responsibility, Dhamma Teacher

บทนำ

การศึกษาไทยในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และคุณธรรมที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ซึ่งระบุว่า “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษา และเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จึงกำหนดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ในบริบทของหลักสูตรฐานสมรรถนะ กระทรวงศึกษาธิการเสนอแนวทางพัฒนาผู้เรียน 5 ด้าน ได้แก่ การจัดการตนเอง การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การคิดขั้นสูง และการเป็นพลเมืองเข้มแข็ง (ชัยชนพณ จันวงศ์เดือน และวิริยดา บรรหาร, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21 3Rs + 8Cs ที่มุ่งพัฒนาเยาวชนให้มีทั้งสมรรถนะทางวิชาการและคุณธรรมควบคู่กัน ผลการวิจัยของ เพ็ญวรา ชูประวัติ พบว่า คุณลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ควรประกอบด้วย ผู้นำด้านสังคมและอารมณ์ ผู้นำด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้นำนวัตกรรม ซึ่งการส่งเสริมตั้งแต่ระดับพื้นฐานจะช่วยให้เยาวชนสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ (เพ็ญวรา ชูประวัติ, 2565)

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลง พฤติกรรมได้จริงผ่านหลักธรรม 3 ประการ ได้แก่ ธรรมที่มีเหตุผล ธรรมที่รู้แจ้งเห็นจริง และธรรมที่นำไปปฏิบัติ ได้ผลจริง (อุทัย วรเมธีศรีสกุล และคณะ, 2561) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยง บ้าน วัด และโรงเรียน (บวร) เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้เยาวชน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556)

โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ส่งเสริมโครงการครูพระสอนศีลธรรมที่เน้นการสอนแบบบูรณาการ ผูกสมาธิ และเป็นแบบอย่างที่ดีในชีวิตจริง

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยของ ศุภวัฒน์ สุขดำ พบปัญหาในการบริหารโรงเรียนวิสุทธิโพธิ์ในจังหวัดสงขลา เช่น ขาดความต่อเนื่องในการนิเทศติดตาม นโยบายไม่ชัดเจน การบริหารโครงการไม่ทั่วถึง และครูผู้สอนไม่พร้อม ทำให้คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบของนักเรียนไม่เกิดผลเต็มที่ เช่น ไม่ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และไม่สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง (ศุภวัฒน์ สุขดำ, 2562) จึงมีความจำเป็นต้องสร้างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง สำหรับพระสอนศีลธรรม เพื่อพัฒนาเยาวชนให้มีคุณธรรม รับผิดชอบ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข พร้อมขยายผลสู่จังหวัดอื่นได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา
4. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก และเชิงคุณภาพเป็นงานสนับสนุน แบ่งออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน (Current Status Assessment) ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบ (Model Development) ระยะที่ 3 การนำเสนอรูปแบบ (Model Presentation) และระยะที่ 4 การประเมินรูปแบบ (Model Evaluation) การพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กระบวนการสร้างและพัฒนารูปแบบเริ่มต้นจากการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 17 รูป, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนศีลธรรม 5 รูป, ผู้เข้าร่วมสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ 9 รูป และครูพระสอนศีลธรรมที่เข้าร่วมอบรมและประเมินรูปแบบ 35 รูป โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ใช้เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก, แบบสนทนากลุ่ม, แบบทดสอบความรู้, แบบสอบถามความพึงพอใจ และแบบประเมินรูปแบบ โดยตรวจสอบคุณภาพด้วยผู้เชี่ยวชาญ และหาค่าดัชนีความตรงของเนื้อหา (IOC) ไม่น้อยกว่า 0.50 และได้ค่าระหว่าง 0.67 - 1.00

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง, การสนทนากลุ่ม, การจัดสัมมนาเชิงวิชาการ, การอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมถึงการใช้แบบสอบถามก่อนและหลังการอบรม เพื่อเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมและข้อเสนอแนะของผู้เข้าร่วม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ โดยมีการตรวจสอบความเหมาะสมและปรับปรุงรูปแบบผ่านความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญและผู้เข้าร่วมทดลองใช้

แหล่งข้อมูลเชิงปริมาณ: ครูพระสอนศีลธรรม จำนวน 35 รูป ผ่านแบบทดสอบความรู้และแบบสอบถามความพึงพอใจก่อนและหลังการอบรม

แหล่งข้อมูลเชิงคุณภาพ: ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก 17 รูป, ผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนศีลธรรม 5 รูป, ผู้เข้าร่วมสัมมนา 9 รูป, ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม และข้อเสนอแนะจากการอบรม

เอกสารชั้นปฐมภูมิ: ข้อมูลจากการสัมภาษณ์, การสนทนากลุ่ม, การสัมมนา และการประเมินรูปแบบ

เอกสารอ้างอิงและแนวคิดทฤษฎี: ทฤษฎีการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ, แนวคิดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม, กรอบการวิเคราะห์ SOAR (Strengths, Opportunities, Aspirations, Results) และแนวทางการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของ Lincoln & Guba

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test สำหรับการเปรียบเทียบก่อน - หลังอบรม ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และกรอบ SOAR (Strengths, Opportunities, Aspirations, Results) รวมถึงตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยวิธีของ Lincoln & Guba

ผลการวิจัย

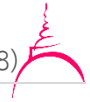
การวิจัย เรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลามีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยสามารถสรุปข้อมูลออกมาในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ผลตามรูปแบบ SOAR เพื่อทราบสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา

	ภายใน	ภายนอก
ปัจจุบัน	S-Strengths (จุดแข็ง) ได้แก่ 1) การแสดงความรับผิดชอบของผู้เรียนและปัจจัยส่งเสริม 1.1) ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมความรับผิดชอบดีจากนโยบายและโครงการของโรงเรียน 1.2) ความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง และหน่วยงานเกี่ยวข้อง 1.3) เป้าหมายเชิงกลยุทธ์ของโรงเรียนชัดเจน และ 1.4) การปลูกฝังจากครอบครัวและสิ่งแวดล้อมทางสังคม 2) บทบาทของเครือข่ายและแบบอย่างที่ดี 2.1) ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและครอบครัว และ 2.2) แบบอย่างที่ดีจากผู้ใหญ่และสังคม 3) ปัจจัยหลักในการสร้างความรับผิดชอบอย่างยั่งยืน 3.1) ครอบครัว สังคม และครอบครัวปลูกฝังอย่างต่อเนื่อง 3.2) พระพุทธศาสนามีบทบาทในการหล่อหลอมคุณธรรม และ 4) แนวปฏิบัติและนโยบายโรงเรียนที่เป็นระบบ 4.1) ระบบติดตามพฤติกรรม 4.2) กิจกรรมกลุ่ม Buddy System เวิร์กประจำวัน จิตอาสา และ 4.3) นโยบายพัฒนาทักษะชีวิตที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการพฤติกรรม	O-Opportunities (โอกาส) ได้แก่ 1) เทคโนโลยีและแนวโน้มการศึกษาสมัยใหม่ 1.1) แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ ประเมินคุณลักษณะ 1.2) การเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 1.3) การใช้สังคมเป็นแรงผลักดันให้นักเรียนมีบทบาท 2) แนวทางการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง 2.1) ฝึกฝนพฤติกรรมผ่านกิจกรรมในชั้นเรียน 2.2) บูรณาการหลักสูตร (อิทธิบาท 4, สังคหวัตถุ 4) 2.3) โครงการที่สนับสนุนแนวคิดและการปฏิบัติ เช่น บวชสามเณร, โรงเรียนคุณธรรม และ 3) พลังของครอบครัว ชุมชน ศาสนา 3.1) ครอบครัวปลูกฝังบทบาทหน้าที่ผ่านชีวิตประจำวัน 3.2) ชุมชนเป็นพื้นที่เรียนรู้นอกห้องเรียน และ 3.3) ศาสนาช่วยพัฒนา “ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น”

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ผลตามรูปแบบ SOAR เพื่อทราบสภาพปัจจุบันการพัฒนาคูณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา (ต่อ)

อนาคต	A-Aspirations (แรงบันดาลใจ/ความปรารถนา)	R-Results (ผลลัพธ์ที่คาดหวัง)
	1. ความคาดหวังต่อผู้เรียนในอนาคต คือ เป็นพลเมืองดี มีความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตลอดจนมีความสามารถในการจัดการตนเองและรับผิดชอบต่อสังคม 2. การปลูกฝังพฤติกรรมความรับผิดชอบในชีวิตประจำวัน เช่น การมาเรียนและส่งงานตรงเวลา แต่งกายเรียบร้อย 3. ครูเป็นแบบอย่างสำคัญในการมีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้นักเรียน	1. ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบชัดเจน 2. ผู้เรียนสามารถจัดการตนเอง มีทักษะชีวิต และตระหนักในบทบาทของตนในสังคม 3. สถานศึกษาพัฒนาแนวทางส่งเสริมคุณธรรมแบบยั่งยืน 4. เกิดความร่วมมือแบบบูรณาการระหว่างโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน และศาสนาในการพัฒนาผู้เรียน

จากตารางที่ 1 ทำให้ทราบ Strengths (จุดแข็ง) Opportunities (โอกาส) Aspirations (แรงบันดาลใจ/ความปรารถนา) และ Results (ผลลัพธ์) ของสภาพปัจจุบันการพัฒนาคูณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลาในการพัฒนารูปแบบต่อไป

2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัด ทำให้ได้รูปแบบ ดังนี้

2.1 ชื่อรูปแบบ “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา”

2.2 หลักการของรูปแบบ รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา มี 3 หลักการสำคัญ ดังนี้ 1) หลักการเรียนรู้เชิงบูรณาการระหว่างธรรมะกับชีวิต (Integrated Moral Learning) การจัดการเรียนรู้ที่ผสมองค์ความรู้ ทักษะ และคุณธรรมเข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมที่ต้อง “มีชีวิต” และ “สัมพันธ์กับพฤติกรรมจริง” มิใช่เพียงนามธรรมแยกส่วน 2) หลักความต่อเนื่องและพัฒนาอย่างมีขั้นตอน (Gradual Development Principle) การปลูกฝังคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต้องเกิดจากการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีลำดับขั้นตอน เป้าหมายชัดเจน และการสะท้อนผลเป็นระยะ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมครั้งคราว และ 3) หลักการมีส่วนร่วม (Participatory Development Principle) การพัฒนาความรับผิดชอบของผู้เรียนต้องอาศัยพลังร่วมจากทุกฝ่าย ทั้งพระสอนศีลธรรม ครู และนักเรียน ไม่ใช่ต่างฝ่ายทำหน้าที่แยกกัน แต่ร่วมกันเป็น “ผู้สร้างการเรียนรู้” เพื่อให้เกิดผลลึกซึ้งและยั่งยืน

2.3 วัตถุประสงค์ของรูปแบบ ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา มีอยู่ 5 ข้อ ดังนี้ 1) เพื่อเป็นแนวทางสำหรับพระสอนศีลธรรมในการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 2) เพื่อบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน 3) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสอนศีลธรรม ครู และนักเรียนในการพัฒนาความรับผิดชอบในบริบทของชีวิตจริง 4) เพื่อพัฒนานิสัยความรับผิดชอบของผู้เรียนให้เกิดขึ้นจากภายในด้วยกระบวนการที่ต่อเนื่อง มีขั้นตอน และเน้นการฝึกตนตามแนวพุทธวิธี และ 5) เพื่อเป็นต้นแบบสำหรับการขยายผลการพัฒนาคูณลักษณะผู้เรียนด้านอื่น ๆ ด้วยกระบวนการเชิงพุทธในระดับโรงเรียนและชุมชน

2.4 องค์ประกอบของคุณลักษณะด้าน “ความรับผิดชอบ” ที่ควรพัฒนา มี 18 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง มี 3 ตัวบ่งชี้ 2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว มี 3 ตัวบ่งชี้ 3) ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและส่วนรวม มี 4 ตัวบ่งชี้ 4) ความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำ มี 3 ตัวบ่งชี้ และ 5) ความรับผิดชอบเชิงจิตวิญญาณ (พุทธวิธี) มี 4 ตัวบ่งชี้

2.5 วิธีดำเนินการของรูปแบบ รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความตระหนักรู้ (Awareness Building) ขั้นตอนที่ 2 การฝึกปฏิบัติในกิจกรรม (Moral Practice) ขั้นตอนที่ 3 การสะท้อนผลและเสริมแรง (Reflection & Reinforcement) ขั้นตอนที่ 4 การติดตามและสนับสนุน (Follow-Up & Support) และขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลและพัฒนา (Evaluation & Development)

2.6 เงื่อนไขความสำเร็จ ที่สะท้อนจากการใช้รูปแบบ ได้แก่ 1) ความร่วมมือจากพระสอนศีลธรรม ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ชุมชน และวัด เป็นกุญแจสำคัญ 2) รูปแบบต้องสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน และปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ 3) จัดกิจกรรมหลากหลายและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง 4) ติดตามและประเมินผลพฤติกรรมอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงพัฒนา และ 5) มีการสนับสนุนทรัพยากรที่เพียงพอ ทั้งงบประมาณ บุคลากร สื่อ และส่งเสริมวัฒนธรรมคุณธรรมในโรงเรียนและชุมชน

3. ผลการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบแก่ครูพระสอนศีลธรรมทั้ง 35 รูป ดังนี้ 1) ผลการเปรียบเทียบความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา พบว่า มีคะแนนเพิ่มขึ้น 137 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 19.57 ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 2.81) ซึ่งเมื่อวิเคราะห์โดยภาพรวม พบว่า คะแนนก่อนอบรมจะอยู่ที่ 277 คะแนน มีผลคะแนนคิดเป็นร้อยละ 39.57 ($\bar{X} = 7.91$, S.D. = 4.60) และคะแนนหลังอบรมอยู่ที่ 414 คะแนน มีผลคะแนนคิดเป็นร้อยละ 59.14 มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 11.83$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D. = 4.08) โดยมีผลคะแนนหลังอบรมสูงกว่าก่อนอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผลการวิพากษ์ข้อมูล พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมทั้งด้านหลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบ และวิธีดำเนินการ โดยบูรณาการธรรมะกับชีวิตจริงของผู้เรียนพัฒนาต่อเนื่อง มีส่วนร่วม และยึดแนวพุทธวิธีที่ชัดเจน มีตัวบ่งชี้ความรับผิดชอบ 5 ด้าน 18 ตัว สอดคล้องกับบริบทโรงเรียน และสามารถขยายผลได้อย่างยั่งยืน และ 3) ผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ความพึงพอใจที่มีต่อการอบรมเชิงปฏิบัติการฯ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
ด้านที่ 1 การประชาสัมพันธ์	4.20	0.62	มาก	3
ด้านที่ 2 การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก	4.20	0.64	มาก	3
ด้านที่ 3 การดำเนินกิจกรรมภายในการอบรมเชิงปฏิบัติการ	4.16	0.61	มาก	8
ด้านที่ 4 เนื้อหาการจัดกิจกรรม	4.18	0.59	มาก	6
ด้านที่ 5 เอกสารประกอบการอบรม	4.24	0.57	มาก	6
ด้านที่ 6 การจัดกิจกรรมวิทยากร	4.24	0.57	มาก	1
ด้านที่ 7 ความรู้ที่ได้รับของผู้เข้าร่วมฝึกอบรม	4.22	0.61	มาก	2
ด้านที่ 8 การนำประโยชน์ไปประยุกต์ใช้/พัฒนา และต่อยอด	4.20	0.62	มาก	3
รวมทั้งหมด	4.20	0.60	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.60) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับ มากที่สุด ทั้ง 8 ด้าน โดยพบว่า ด้านการจัดกิจกรรมวิทยากร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.57)

รองลงมา คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ด้านการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการนำประโยชน์ไปประยุกต์ใช้/พัฒนา และต่อยอด มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.62, 0.64, 0.62) และการดำเนินกิจกรรมภายในการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = 0.61)

4. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ตารางที่ 3 ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนว วิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
ความเหมาะสม				
1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ	4.26	0.74	มาก	3
2. หลักการของรูปแบบ	4.14	0.81	มาก	7
3. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	4.31	0.78	มาก	1
4. องค์ประกอบของคุณลักษณะด้าน “ความรับผิดชอบ” ที่ควรพัฒนา	4.27	0.80	มาก	2
5. วิธีดำเนินการของรูปแบบ	4.15	0.91	มาก	6
6. รายละเอียดในการอบรม	4.08	0.93	มาก	9
7. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.18	0.91	มาก	5
8. สื่อ/อุปกรณ์ประกอบการดำเนินฝึกอบรม	4.20	0.90	มาก	4
9. แนวทางการวัดประเมินผลในรูปแบบ	4.20	0.83	มาก	4
ภาพรวม	4.18	0.87	มาก	
ความเป็นไปได้				
1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ	4.03	0.86	มาก	4
2. หลักการของรูปแบบ	4.31	0.86	มาก	1
3. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	3.94	0.88	มาก	6
4. องค์ประกอบของคุณลักษณะด้าน “ความรับผิดชอบ” ที่ควรพัฒนา	3.78	0.88	มาก	9
5. วิธีดำเนินการของรูปแบบ	3.81	0.88	มาก	8
6. รายละเอียดในการอบรม	3.91	0.91	มาก	7
7. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.02	0.85	มาก	5
8. สื่อ/อุปกรณ์ประกอบการดำเนินฝึกอบรม	4.14	0.91	มาก	2
9. แนวทางการวัดประเมินผลในรูปแบบ	4.04	0.78	มาก	3
ภาพรวม	3.92	0.88	มาก	
ความเป็นประโยชน์				
1. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ	4.37	0.77	มาก	1
2. หลักการของรูปแบบ	4.31	0.87	มาก	2
3. วัตถุประสงค์ของรูปแบบ	4.31	0.92	มาก	2
4. องค์ประกอบของคุณลักษณะด้าน “ความรับผิดชอบ” ที่ควรพัฒนา	4.01	0.98	มาก	8
5. วิธีดำเนินการของรูปแบบ	3.98	0.99	มาก	9
6. รายละเอียดในการอบรม	4.13	0.95	มาก	7
7. เงื่อนไขความสำเร็จ	4.15	0.95	มาก	6
8. สื่อ/อุปกรณ์ประกอบการดำเนินฝึกอบรม	4.31	0.90	มาก	2
9. แนวทางการวัดประเมินผลในรูปแบบ	4.29	0.86	มาก	3
ภาพรวม	4.13	0.94	มาก	

จากตารางที่ 3 ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านจากมากไปหาน้อย พบว่า ความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.87) รองลงมา คือ ความเป็นประโยชน์ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94) และความเป็นไปได้ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = 0.88)

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา” ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนด้านความรับผิดชอบของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบของผู้เรียนในโรงเรียนจังหวัดสงขลา ดำเนินการในระดับที่น่าพึงพอใจ โดยมีปัจจัยสนับสนุนจากนโยบายของโรงเรียน ความร่วมมือของครู ผู้ปกครอง ชุมชน และบทบาทของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะ เช่น ระบบติดตามพฤติกรรม Buddy System และจิตอาสา มีส่วนช่วยส่งเสริมพฤติกรรมความรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการวิเคราะห์ตามแนวทาง SOAR ชี้ให้เห็นจุดแข็งด้านนโยบายและแบบอย่างที่ดี โอกาสจากแนวโน้มการเรียนรู้ยุคใหม่ และความคาดหวังที่จะพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลเมืองดี โดยสถานศึกษาสามารถวางรากฐานเชิงระบบเพื่อพัฒนาคุณธรรมอย่างยั่งยืน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวินิตธรรมมาทร (สมพร นิ่มนวล) และคณะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ตามหลักอิทธิบาท 4” ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนต้องอาศัยการบริหารจัดการที่ชัดเจน การมีภาคีเครือข่ายสนับสนุน และการวัดประเมินผลอย่างเป็นระบบ เช่นเดียวกับโรงเรียนในจังหวัดสงขลาที่มีนโยบายส่งเสริมความรับผิดชอบอย่างต่อเนื่อง และได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน (พระครูวินิตธรรมมาทร (สมพร นิ่มนวล) และคณะ, 2568) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Iqbal, S. et al. ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนจากโรงเรียนเอกชนและโรงเรียนดینیมีดรัสซหะ” ที่เน้นให้ความสำคัญกับบรรยากาศการเรียนรู้และวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงหลักศีลธรรมกับการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน (Iqbal, S. et al., 2017) ซึ่งเป็นหลักการเดียวกับแนวทางการปลูกฝังความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนในจังหวัดสงขลา

2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธมีความชัดเจนทั้งด้านหลักการ องค์ประกอบ และขั้นตอนการดำเนินการ โดยเน้น 3 แนวคิดหลัก คือ การเรียนรู้แบบบูรณาการกับชีวิตจริง การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เช่น พระสอนศีลธรรม ครู และนักเรียน รูปแบบนี้ครอบคลุมความรับผิดชอบใน 5 ด้าน รวม 18 ตัวบ่งชี้ และมีขั้นตอนการดำเนินการ 5 ขั้นตอน ตั้งแต่การสร้างความรู้ความเข้าใจไปจนถึงการประเมินผลและพัฒนา ซึ่งตอบสนองต่อบริบทของโรงเรียนในพื้นที่ และสามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสาเหตุที่รูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสม น่าจะเกิดจากการออกแบบที่เน้นความยืดหยุ่นตามบริบทท้องถิ่น กิจกรรมที่หลากหลาย และการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของชาญชิต ทัทพณี ที่ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการบริหารโรงเรียนคุณธรรม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตภาคเหนือ”

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนคุณธรรมโดยเน้น “หลักความรับผิดชอบ” และ “การมีส่วนร่วมของโรงเรียนทั้งระบบ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อหลอมคุณธรรมในตัวผู้เรียน เช่นเดียวกับการวิจัยครั้งนี้ที่เน้นพลังร่วมของครู พระ และชุมชนในการสร้างการเรียนรู้คุณลักษณะเชิงพฤติกรรม (ชาญชิต ทัทพณี, 2564) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของ Unar, N. & Hussain, N. ที่ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาของรัฐในจังหวัดสินธ์: การประยุกต์ใช้ทฤษฎีรากฐานทางศีลธรรม” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อของครูและบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียน โดยเฉพาะเมื่อนำหลักสูตรมาใช้ในลักษณะที่เอื้อต่อการเติบโตทางศีลธรรมในชีวิตจริง (Unar, N. & Hussain, N., 2021) ซึ่งสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ ที่มุ่งให้หลักพุทธธรรมสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้เรียนในชีวิตประจำวัน ดังนั้น รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้มีโครงสร้างที่ครอบคลุม เหมาะสมกับการนำไปใช้ในการส่งเสริมคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ และสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ในระดับแนวคิด วิธีการ และเงื่อนไขความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรมในบริบทการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ

3. ผลการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า หลังการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่พระสอนศีลธรรม จำนวน 35 รูป คະแนนความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากเฉลี่ย 7.91 เป็น 11.83 หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 19.57 สะท้อนถึงประสิทธิภาพของรูปแบบในการถ่ายทอดองค์ความรู้และกระตุ้นความตระหนักในบทบาทพระสอนศีลธรรมความสำเร็จดังกล่าวเกิดจากการวางแผนอบรมอย่างเป็นระบบ มีกิจกรรมมีส่วนร่วม บูรณาการหลักธรรมกับชีวิตจริง พร้อมเอกสารประกอบชัดเจน และวิทยากรถ่ายทอดได้ตรงตามบริบทของโรงเรียนและชุมชน การบริหารจัดการและประชาสัมพันธ์อยู่ในระดับดีมาก ทำให้ผู้เข้าอบรมพึงพอใจทั้งด้านเนื้อหาและการจัดกิจกรรม การวิพากษ์จากผู้เข้าร่วมชี้ว่า รูปแบบมีความเหมาะสมทั้งในเชิงหลักการ (บูรณาการพุทธธรรมกับพฤติกรรมจริง) เชิงโครงสร้าง (วัตถุประสงค์ องค์ประกอบ ตัวบ่งชี้ และขั้นตอนชัดเจน) และเชิงบริบท (นำไปใช้จริงได้ในโรงเรียนพระสอนศีลธรรม) อีกทั้งยังมีศักยภาพขยายผลไปยังโรงเรียนอื่น โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาเข้มแข็งสอดคล้องกับงานของอดิพร เกิดเรื่อง ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนไทยยุค 4.0 โดยพบว่า การพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนต้องอาศัยการบูรณาการระบบการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของบุคลากรและภาคีเครือข่าย การประเมินผล และการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งตรงกับหลักการสำคัญในรูปแบบวิถีพุทธที่พัฒนาขึ้นในครั้งนี้ ในมิติของพัฒนาการด้านจริยธรรม (อดิพร เกิดเรื่อง, 2565) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wade, A. M. ที่ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาครุศาสตร์ในภาคเหนือของรัฐลุยเซียนา” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาครูแตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา และข้อจำกัดในการฝึกอบรม หากได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมจะสามารถยกระดับคุณธรรมได้ ซึ่งสนับสนุนว่า การจัดกิจกรรมและการอบรมที่ออกแบบเฉพาะกลุ่มเป้าหมายย่อมส่งผลต่อพัฒนาการเชิงจริยธรรมของบุคลากรทางการศึกษา โดยเฉพาะพระสอนศีลธรรมที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณธรรมสู่ผู้เรียนโดยตรง (Wade, A. M., 2015) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของจักรกฤษณ์ ศักดิ์สุวรรณ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “พุทธวิถีการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า การใช้พุทธวิถีการสอนร่วมกับจิตของผู้เรียนสามารถลดพฤติกรรมเชิงลบและส่งเสริมการเรียนรู้ตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล (จักรกฤษณ์ ศักดิ์สุวรรณ และคณะ, 2564) การประยุกต์ใช้แนวคิดแบบบูรณาการจึงมีศักยภาพในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ ซึ่งมีรากฐานจากการฝึกตนและการสะท้อนภายในของผู้เรียน

4. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

ผลการประเมินรูปแบบโดยครูพระสอนศีลธรรม จำนวน 35 รูป พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมสูงสุด ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = 0.87) รองลงมา คือ ความเป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.94) และความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = 0.88) ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน สามารถปรับใช้ได้จริง และได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งครู ผู้บริหาร วัด และชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนที่เน้นการมีส่วนร่วมและบูรณาการกับชีวิตจริง ผลวิจัยนี้สอดคล้องกับงานของอดิพร เกิดเรือง ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของระบบนิเวศทางการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน โดยเฉพาะด้านการประเมินผล การมีส่วนร่วม และการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย (อดิพร เกิดเรือง, 2565) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานของณรงค์ชัย ธนกิจภาคิน ที่ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้นำนักเรียนระดับประถมศึกษา ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะ เช่น SAPA-STAR หากมีโครงสร้างชัดเจน เนื้อหาเหมาะสมกับบริบท และสามารถนำไปใช้จริง จะส่งผลต่อประสิทธิภาพและความพึงพอใจของครูผู้ปฏิบัติ (ณรงค์ชัย ธนกิจภาคิน, 2561) และยังเชื่อมโยงกับงานของ Chaw, L. Y. & Tang, C. M. ที่ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้นำนักเรียนระดับประถมศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล” ผลการวิจัยพบว่า ความเข้าใจในลักษณะของผู้เรียนสามารถช่วยให้การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Chaw, L. Y. & Tang, C. M., 2023) ดังนั้น รูปแบบที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้ได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้จริง โดยมีแนวโน้มส่งเสริมคุณลักษณะความรับผิดชอบของผู้เรียนอย่างยิ่งย่น เมื่อมีการจัดการอย่างมีระบบและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนในชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์การวิจัย โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแนววิถีพุทธ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่มเฉพาะ “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธโดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา” ซึ่งผู้วิจัยได้องค์ความรู้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ
โดยพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา

คำอธิบายสัญลักษณ์

โมเดล “การพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ” สำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา เป็นเครื่องมือจัดกิจกรรมที่เน้นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ผ่าน “กระบวนการพัฒนาเชิงวงจรและการสะท้อนผล” (Cyclic and Reflective Process) โดยมีพระสอนศีลธรรมทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและกระบวนการทางคุณธรรม โมเดลนี้แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในลักษณะองค์รวม 3 ชั้น ดังนี้

1. **แกนกลาง** คือ ความรับผิดชอบ (Responsibility) คุณลักษณะสำคัญที่เป็นหัวใจของการดำรงชีวิตในสังคม หมายถึง การคิด ไตร่ตรอง และตัดสินใจบนฐานจริยธรรม นำไปสู่การกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

2. **วงชั้นกลาง** คือ มิติของความรับผิดชอบ 5 ด้าน วงนี้แสดงถึงลักษณะของความรับผิดชอบที่แบ่งออกเป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง ยึดหลักไตรสิกขา เน้นวินัย การรู้จักควบคุมตน และการพัฒนาศักยภาพอย่างยั่งยืน 2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ยึดหลักกตัญญูกตเวที เน้นการเคารพ ดูแล และร่วมรับผิดชอบภาระของครอบครัว 3) ความรับผิดชอบต่อสังคม ยึดหลักพรหมวิหาร 4 เน้นการมีน้ำใจ จิตอาสา และการเคารพสิทธิของผู้อื่น รวมถึงการใช้สื่ออย่างรับผิดชอบ 4) ความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำ ยึดหลักกรรมและวิบากกรรม เน้นการยอมรับผล เรียนรู้จากข้อผิดพลาด และกล้าที่จะปรับปรุงตนเอง และ 5) ความรับผิดชอบต่อจิตวิญญาณ ยึดหลักอิทธิบาท 4 และโพชฌงค์ 7 เน้นการพัฒนาจิตใจให้มีศรัทธา ความเพียร และเป้าหมายชีวิตที่มีความหมาย

3. **วงชั้นนอก** เป็นวงจรพัฒนาต่อเนื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ สำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา เป็นกระบวนการแบบ วงจรพัฒนาต่อเนื่อง (Cyclic and Reflective Process) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ 1) การสร้างความตระหนักรู้ (Awareness Building) กระตุ้นจิตสำนึกผู้เรียนให้เห็นคุณค่าของความรับผิดชอบ ผ่านธรรมะ เรื่องเล่า และสถานการณ์จริง จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนไตร่ตรองและตั้งเจตนารมณ์ด้วยตนเอง เพื่อเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน 2) การฝึกปฏิบัติในกิจกรรม (Moral Practice) ส่งเสริมให้ผู้เรียนลงมือทำหน้าที่จริงในชีวิตประจำวัน เช่น งานเวร กิจกรรมกลุ่ม หรือโครงการส่วนตัว มีเป้าหมายชัดเจน ติดตามผล และได้รับกำลังใจจากครู/พระ เพื่อสร้างนิสัยรับผิดชอบด้วยแรงจูงใจภายใน 3) การสะท้อนผลและเสริมแรง (Reflection & Reinforcement) จัดให้ผู้เรียนสะท้อนพฤติกรรมรายบุคคลและกลุ่ม รับฟังข้อเสนอแนะอย่างเมตตา พร้อมเสริมแรงเชิงบวก เช่น การยกย่อง เชิงสร้างสรรค์หรือมอบบทบาทพิเศษ เพื่อทำให้พฤติกรรมความรับผิดชอบมั่นคงและยั่งยืน 4) การติดตามและสนับสนุน (Follow-Up & Support) สร้างระบบติดตามต่อเนื่องจากครู พระ เพื่อน และผู้ปกครอง ประคับประคองพฤติกรรมดีให้อยู่ต่อเนื่อง มีการสะท้อนผลรายสัปดาห์ ให้บทบาทเสริม และสื่อสารเชิงบวกเชื่อมโยง วัด - บ้าน - โรงเรียน อย่างเป็นหนึ่งเดียว และ 5) การประเมินผลและพัฒนา (Evaluation & Development) ประเมินทั้งผลลัพธ์ และกระบวนการด้วยเครื่องมือหลากหลาย เช่น แบบทดสอบ แฟ้มสะสมงาน และแบบสอบถาม เพื่อนำผลลัพธ์มาพัฒนารูปแบบอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักพุทธวิธี และเตรียมขยายผลสู่บริบทอื่น

สรุปได้ว่า โมเดลพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธ โดยมี “ความรับผิดชอบ” เป็นแกนกลางของการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุม 5 มิติหลัก ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม ผลของการกระทำ และจิตวิญญาณ แต่ละมิติเสริมด้วยหลักพุทธธรรม เช่น ไตรสิกขา กตัญญู พรหมวิหาร และอิทธิบาท 4 พร้อมด้วยกลไก 5 ขั้นตอนในวงนอก ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ การฝึกปฏิบัติ การสะท้อนผล การติดตามสนับสนุน และการประเมินพัฒนา ซึ่งหมุนวนเป็นวงจรต่อเนื่อง โดยมีพระสอนศีลธรรมเป็นผู้ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงจากภายในผู้เรียนอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนด้านความรับผิดชอบตามแนววิถีพุทธสำหรับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลา” สามารถสรุปได้ว่าการพัฒนาความรับผิดชอบของผู้เรียนจำเป็นต้องอาศัยแนวทางเชิงระบบที่บูรณาการพุทธธรรมเข้ากับการเรียนรู้และกิจกรรมในชีวิตจริง เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมที่ลึกซึ้งและยั่งยืน โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้มีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับชีวิตจริง การพัฒนาอย่างมีลำดับขั้นตอนต่อเนื่อง และการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ผลการดำเนินการ พบว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถยกระดับความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักของพระสอนศีลธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งยังได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับสูง แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการนำไปใช้จริงในสถานศึกษาและสามารถขยายผลได้ในวงกว้าง ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายควรมุ่งเน้นให้โรงเรียนของคณะสงฆ์จังหวัดสงขลาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการหลักธรรมสำคัญ เช่น อิทธิบาท 4 สังคหวัตถุ 4 และไตรสิกขา เข้ากับกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนานิสัยความรับผิดชอบจากการปฏิบัติจริง ไม่เพียงแต่การเรียนเชิงทฤษฎี อีกทั้งควรกำหนดนโยบายสถานศึกษาให้ความรับผิดชอบเป็นเป้าหมายหลักของการบริหารจัดการศึกษา จัดทำแผนพัฒนาคุณธรรมอย่างต่อเนื่อง มีระบบติดตามพฤติกรรมและการประเมินผลที่วัดได้จริง พร้อมทั้งพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ “วัด - บ้าน - โรงเรียน - ชุมชน” เพื่อร่วมกันปลูกฝังคุณธรรมอย่างรอบด้าน และจัดอบรมครูและพระสอนศีลธรรมให้มีความรู้และเครื่องมือที่เหมาะสมในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมสู่การปฏิบัติของผู้เรียนในด้านข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้ ควรจัดทำคู่มือแนวทางการใช้รูปแบบที่มีเนื้อหาครอบคลุมหลักการ วิธีการ และกรณีตัวอย่าง พร้อมเครื่องมือประกอบ เช่น แบบประเมิน แบบบันทึก และแบบสะท้อนผล เพื่อช่วยให้ครูและพระสามารถใช้ได้อย่างเป็นระบบและลดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติ นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ครูผู้สอนในทุกกลุ่มสาระบูรณาการกิจกรรมเสริมสร้างความรับผิดชอบเข้ากับบทเรียน เช่น การทำโครงการ การฝึกสะท้อนผล และการเชื่อมโยงบทเรียนกับหลักธรรม รวมถึงการขยายการอบรมเชิงปฏิบัติการไปยังพื้นที่อื่นของจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง พร้อมสร้างระบบนิเทศ ติดตาม และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่ยั่งยืน และจัดให้มีเครื่องมือประเมินที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เช่น การประเมินตนเอง แฟ้มสะสมงานคุณธรรม และการสะท้อนผลจากผู้ปกครองและชุมชน สำหรับข้อเสนอแนะเชิงวิชาการในการวิจัยครั้งต่อไป ควรขยายกลุ่มตัวอย่างไปยังภูมิภาคอื่นหรือโรงเรียนสามัญ เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความแตกต่างทางบริบท อีกทั้งควรศึกษาคุณลักษณะทางคุณธรรมด้านอื่น ๆ ที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เพื่อสร้างรูปแบบที่เป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น ควรพัฒนาเครื่องมือประเมินคุณลักษณะทางจิตวิญญาณที่ลึกซึ้งและเชื่อถือได้ รวมถึงควรมีการวิจัยแบบติดตามผลในระยะยาว (Longitudinal Study) เพื่อประเมินความคงทนถาวรของพฤติกรรมความรับผิดชอบและปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ ศักดิ์สุวรรณ และคณะ. (2564). พุทธวิธีการสอนเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา. วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทัศน์, 6(3), 215-225.
- ชัยชนพณ จันวงศ์เดือน และวิริยดา บรรหาร. (2565). หลักสูตรแกนกลางสู่หลักสูตรฐานสมรรถนะ. วารสารครุทรรศน์ (ออนไลน์) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2(2), 98-102.
- ชาญจิต ทัทพณี. (2564). รูปแบบการพัฒนาการบริหารโรงเรียนคุณธรรม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในเขตภาคเหนือ. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ณรงค์ชัย ธนกิจภาคิน. (2561). การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้นำนักเรียนระดับประถมศึกษาใน ศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- พระครูวินิตธรรมมาทร (สมพร นิมนวล) และคณะ. (2568). รูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 4 ตามหลักอิทธิบาท 4. วารสารวิจัยวิชาการ, 8(2), 29-44.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2556). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต).
- เพ็ญวรา ชูประวัติ. (2565). การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนคุณภาพสำหรับสังคมโลกในอนาคต. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 33(3), 47-64.
- ศุภวัฒน์ สุขดำ. (2562). รูปแบบการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ จังหวัดสงขลา. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- อดิพร เกิดเรือง. (2565). การจัดการการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนไทยยุค 4.0. วารสารสังคมศาสตร์ และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 7(21), 164-185.
- อุทัย วรเมธีศรีสกุล และคณะ. (2561). พุทธวิธีการเรียนการสอน. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 5(1), 71-81.
- Chaw, L. Y. & Tang, C. M. (2023). Learner Characteristics and Learners' Inclination towards Particular Learning Environments. The Electronic Journal of e-Learning, 21(1), 1-12.
- Iqbal, S. et al. (2017). A Comparative Study of Moral Development of Students from Private Schools and Deeni Madrasah. Journal of Research and Reflections in Education, 11(2), 113-123.
- Unar, N. & Hussain, N. (2021). Students' Morality Development in Primary Public Schools of Sindh Province: An Application of Moral Foundation Theory. International Research Journal of Education and Innovation, 2(3), 231-248.
- Wade, A. M. (2015). A study of moral reasoning development of teacher education students in northern Louisiana. In A Dissertation Doctor of Education in Educational Leadership. University of Phoenix.